

Anadoluhisarın mevkiinde bir Bizans istihkâmı mevcut olduğuna dair en ufak emare bile mevcut değildir. Ancak yakın bir yerde, sahilde Nausikleia mevki olduğu malumdur; Halkedonia Thalisi tarafından kazanılan deniz zaferinden dolayı meşhurdur. Dursun Beyin Anadoluhisara verdiği Türkçe Yenice safatını Neocastrum diya tercüme eden Pierre Gylli Hisarın aslı Bizantin olduğundan bahsetmiyor. XVI ci asırda Sa'deddin, Akçahisar diye yad eder, Bu isim şüphesiz daha evvel, duvarları yeni olduğu bir de virde dağların eteğinde beyaz bir şekil arzettiği zaman verilmiştir. Manzarası epce güzel olmalıydı çünkü bir üçüncü isme hak kazanmıştır: Güzel hisar yahud Güzelcehisar. Bu mülâhazalara ilâveten birde Bizansa ait hiç bir şey görülmiyen tekniği tetkik edilirse Anadoluhisarın aslı Türk olduğu istintaç edilebilir, (1). Bu noktada bütün müverrihler müttefik ise de çoğu istihkâmı Yıldırım Beyazıt'a atfettikleri halde bazıları yanlışlıkla Fatih'e atfediyorlar, (2). Evliya Çelebi bu hataya dikkat etmişti: "Yıldırım Beyazıt binasıdır ki Ebulfeth han tamir ve termim ettirdiğinden ekseriler binasını ona nisbet ederler."

Hisarın tesisine aid tafsilât Aşıkpaşa Zade tarafından tasrih edilmiştir: "Beyazıt han İstanbul'a tekrar geldi... Kocaeliden Bursaya çıktı. Yahşi Beyi gönderdi. Şilehisarını ahkla aldı. Beyazıt han kendisi Bursadan göçtü. Boğazkesen'in üst yanında bir Hisar yaptı, Güzelcehisar derlerdi."

Diğer cihetten Nişancı Mehmed Paşanın gösterdiği tarih biraz farklıdır : (1394-1395) 797. Hemde Osmanlı Padişahı ile Bizans Imperatoru arasındaki münasebatın hususiyetlerini gösteren bazı hadiseleri hikâye eder. Hisar, herhalde Mogol istilâsından evvel ikmal edilmiştir. Çünkü Beyazıt mağlup olarak Timure esir düşüktükten sonra büyük oğlu Süleyman bir müddet Anadoluhisarda kaldı. İstihkâmın tertibatının ne I. Mehmed ne de II. Murad tarafından değiştirilmediği, XV ci asrın ilk nisfında Beyazıtın inşa ettiği gibi kaldığı anlaşılıyor. Dursun Beyin hikâye ettiğine göre 1452'de II. Mehmed Avrupa sahilinde Rumelihisarı inşa ettikten sonra Beyazıtın Hisarına bir hisarpeçe ilave etti ki Rumselihisardakine müşabih idi. İleride göreceğimiz ki Rumelindeki hisarpeçe, Şarkkulesinin eteğinde Boğaziçi sahilinde uzanan kısımdı. İmdi Anadoluhisar ^{pece} ~~nesi~~ aynı prensip üzerine ve aynı maksadla tertip edilmiştir: top menfezleri, alçak surlar aynıdır yalnız bir fark var: Anadoluhisarın takviye kuleleri daha çok,

T. C.

İSTANBUL ARKEOLOJİ

MÜZELERİ MÜDÜRLÜĞÜ

Ö.

G.

/ / 194

daha hâkimdir. Teknik aynıdır. Bianenaleyh Anadoluhisar Hisar^{pe}çesinin II. Mehmed tarafından inşa edildiği muhakkaktır. Büyük kule ile etrafındaki kule bedeninin teşkil ettiği guruptan biraz başka bir usulde inşa edildiğini gördük. Hisarın iki esas kısmının arasındaki elli küsur senelik fasıla, her ikisindeki malzemenin kullanılışındaki ufak tefek farkları izah etmeye kafidir. / *tarafından*

Yıldırım Beyazıt/tesis edilen kalenin ibtidai plânı ne idi ? Büyük kule ile kale bedeni eski ve temamiyle kurunu-vustai mahiyetde olup tam bir küll teşkil ettiği bellidir. Bu inşaatın temelinin istinad ettiği kayalar, belki Gökusu Belki lehakî sed o zaman ortaya çıkmıştı. Şu halde inşaatı taşıyan kayalık tepecik bir hendek ile tecrid edilmiş olabilir. Her halde Anadoluhisarın iptidai halinde ancak tedafuî bir vazifesi olabilirdi: vadi tarikiyle Anadoluya girmek isteyen bir düşmanın asker çıkartmasına mani olabilirdi. Bu şerait altında Hisarda sulh zamanında büyük kulede iskan edilen pek az asker bulunduğu ihtimale yakındır. II. Mehmed tarafından 1452 de yaptırılan değişiklikler Anadoluhisarın kuvvetini çok arttırdı. Rumelihisarı ile müştereken faaliyete geçildiği takdirde deniz münakalatının Bogazdan geçmesine mani olabilirdi yani vaziyeti tedafuî iken taarruzî olmuştu. Diğer cihetten XVII ci asra kadar bir değişiklik olmadığı, Evliya Çelebinin tarifinin Mehmed II. tarafından değiştirilen Hisara ait olduğu kabul edilebilir: "İçinde dizdarhanesi, neferat evleri, ikiyüz kadar tımar ehli neferi var. Kuraları hep Kocaeli sancağındandır. Cephanesi, lebi deryaya karşı Rumelihisarına ve akıntı burnuna nazır topları vardır. Kale önünde Fatih Mehmed hanın bir camii vardır. Diğer asarı yoktur." Göreceğimiz ki Rumelihisarda da neferlerin evleri Hisar ile aynı zamanda sur içinde küçük ahşap ve kerpiç evler hiç şüphesiz bir kaç defa yeniden inşa edilmiştir. Fakat Hisarın hey'eti umumiyesi 1928 tamirine kadar pek değişmemiştir.

Bu mülâhazattan şu netice çıkıyor: Mehmed II. Hisar^{pe}çeyi inşa etti, toplarla teçhiz etti, Hisarı böylece değiştirdikten sonra oraya mühim bir askerî kuvvet yerleştirdi ve bu sebeble sur harici bir cami tesisi lazım geldi. (3). Sonra ^{cenup} seddi yükseltilerek tesviye edildikten sonra oraya bir namazgah tertip edildi. Mihrap, minber (şekil 11) ve muhitin bir kısmı hala mevcuttur. Mihrabın üslûbuna bakılırsa hey'eti umumiyesinin XVII ci asırdan evvele ait olmadığı anlaşılıyor. (4). Teferruata aid bir noktanın tevzihi kaldı. Şimdiki halde büyük kalenin üstünde bir taraça var. Kule bedeninin ve Hisar^{pe}çesinin muhtelif kalelerinin üstü mazgallı korkuluklar

Münabında bir adrak teşkil ediyordu.

inşa edildi. Şu halde Anadolu Hisarında nefer evlerini Mehmed II. ye atfedebiliriz.

ile çevrilmiş ise de XVII ci asırdan XIX ci asra kadar muhtelif resimlerde büyük kule ile diğer bazı kulelerde heremî yahud mahrutî damlar gösterilmiştir. Bu resimlerden en vazih olanlar arasında Sandys ile Melling'in resimleriyle Pertusier atlasındaki ^{suraya}derç ettiğimiz taslağı (şekil 12) zikredelim . Orada gösterilen damlar, başka resimlerde Rumelihisarın büyük kulelerini örten ve kurşun örtülü çatılardan mürekkep olup ~~Mehmed II. ci~~ tarafından bu şekilde inşa edilmiş olan damların aynıdır. Bundan istintaç edilebilir ki Fatih Anadoluhisarı gibi kuleleri örten ve XIX ci asra kadar mevcut olan damları da kendi inşa etmiştir. Muhtelif resimler mukayese edilince bu sivri damların takriben 1830 da ortadan kalktığı tabir edilebilir. Zamanla istimalden sakit olarak bir askerî faidesi kalmıyan Anadoluhisar, bazı resimlerde az çok sadikane temsil edilen şairane bir hal kesbetti. Dış muhite ahşap evler dayandı, bunların etrafını ağaçlar çevirdi, sarmaşıklar ile yabani otlar büyük kulenin duvarları ile taraçalarını istila etti. Gökusu kıyısında XX ci asrın başlangıcına kadar her Cuma günü zarif seyircilerin gelip geçtiğini gören Güzelcehisar, bu isme her zamankinden ziyade hak kazandı.(1)

Ö.

G.

Sahife 2

(1) (1) Bir çok modern müellifler âdeta usul^e tahtında tarafkârlık göstererek İstanbulun fethinden evvel^e Türk eserlerinin aslı Bizantin olduğunu behemhal iddia ederler. Ezcümle birçok Selçuki ve Osmanlı camilerinin yanlış olarak eski kiliseler olduğu zannedilmiştir. S.Toyn, Anadoluhosarın bir Bizans Satosu olduğunu tahmin ediyor, " belki Andronikus Paleologus tarafından Lâtin tesiri altında on/dördüncü asrın ilk senele-
rinde yeni bir şekil verilmiş olduğunu" ve çok daha eski kısımları ihtiva ettiğini iddia ediyor (S.225, The Castles of the Bosphorus). Hakikaten pek cür'etli olan bütün bu faraziyelerin istinad edebileceği hiç bir delil, hiç bir metin göstermemiş olması teesüfe şayandır. Zaten Dukas'ın bir cümlesi, Hisarın aslı Türk olduğunda şüphe bırakmıyor. Rumelihisarın Mehmed II. tarafından bina edildiğini naklederken Fatih'in^{ceddi} tarafından inşa edilen Hisarın karşısında olduğunu tasrih ediyor:

(Hist.Byz, 135; Bonn, S.242).

(3) Nikbolu muharebesinden sonra 797 senesinde Güzelhisarı yaptıktan sonra Sultan Imperatora elçi göndererek İstanbulun anahtarlarını istetti. Atideki şerait üzerinde uyuldu: Imperator, senevî bir ceziye tediye, Türklere Galatada bir mahalle vererek orada bir mescid bina etmelerine ve orada bir kadı bulundurmalarına müsaade etmeyi kabul etti. Tavaklı Yenicesi ahali gelip bu mahalleye yerleştiler. (Nişancı Mehmed Paşa, Tarih, İstanbul

(2) S.114, 1920, J.Von Hammer bu hataya düşmüştür. Hisar hakkında hiç bir sarih izahat vermeksizin Mehmed II. tarafından Rumelihisardan evvel inşa edildiği, Güzelhisar adı verildiğini beyan eder ve ilâve eder: oraya Avrupalı harb esirleri getirildi ve Kara Kule adı verildi. (Constantinopolis und der Bosporos, II., S.299). İki Hisar birbirine karıştırılmıştır. Daha evvel Hammer (S.220) Anadoluhisar binasını Mehmed I.e atfetmiştir Dukas'ın evvelki haşiyede nakledilen cümlesindeki *αἰῶνος* kelimesi dar manasında telâkki edilerek büyük baba diye tercüme edilse aynı hataya düşülürdü. Filvakı Mehmed II.nin büyük babası Mehmed I., onun babası da Yıldırım Beyazıt idi. Fakat buradaki *αἰῶνος* kelimesinin büyük babasının babası manasına kullanıldığı muhakkaktır. Dukas kendisi daha aşağıda şu sözleri yazar:

(3) Hünkâr mahfeli vardır. Hocaların tahsisatı Ayasofya vakfından temin edilmişti. (Sahife 4 Bonn., S.339). Bu cami Hadaikücevami de zikredilir, (II, 162^{ci} sahife, II) orada

(4) Toplar tarafında meydanda bir namazgâh dahi vardır" (162^{ci} sahife, II Hadaikücevami) Tarih gösterilmemiştir.

Hadiqatulcevami, II, s.162)

Sahife 3'e atıldı .

Haşiye 1. Bu faslın başındaki resim (A levha) yukarda bahsi geçen resimleri kullanarak tertip edilmiştir. Büyük kulenin üstündeki mahrutî dam şupheye yer bırakmıyorsa da kale bedeni ile hisarpeçedeki üstüvani kulelerin damlarının teferruatı ancak bir sureti hâle tekabül etmektedir. Yalnız hisarpeçenin şimal kulesi tam üstüvanî şeklinde inşa edilmiştir. Öbürler meydanın iç tarafında açık yahud bir veya daha fazla müstevî cephe ile tahdid edilmişlerdir. Bunlar mahrutî damlarla örtülümüydü ? Mümkündür fakat şu halde müstevî cephelere müsadif damlar, çiplak duvarlar üzerinde mühim bir çıkıntı teşkil edecekdi. Bu mülâhaza ile damların da kulelerin plânının hututuna göre mahrutî ve müstevî kısımlardan müteşekkil olduğunu farzettim. Söyleme^{ye} hacet yokdur ki resimlerdeki izahat (levha A ve şekil 5 maktâ) ancak taslak kabilinden ve takribî olabilirdi. Çatıların tertibatına aid bir iz kalmamıştır. Sivri damların mevcudiyetine şahadet eden eski resimlerde yapının teferruatına aid bir izahat yoktur.

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Kişisel Arşivlere İstanbul'da Bilim, Kültür ve Eğitim Tarihi

Aziz Ogan Koleksiyonu

OGNIST0601403